

УДК 347.65/68

DOI: 10.31733/17-03-2023-654-655

Тамара ЯРОШЕВСЬКА

професор кафедри
цивільно-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, доцент

Вікторія ЛАГУТІНА

здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПРИНЦИПИ СПАДКОВОГО ПРАВА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОДАЛЬШОГО ОНОВЛЕННЯ СПАДКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Перед початком роботи необхідно наголосити на те, що принципи спадкового права прямо не відтворені в нормах ЦК України, а впливають із їхнього змісту, при цьому маючи фундаментальний характер, що становить певну проблему та детермінує написання даної роботи. Тож, у цілому нині принципи містяться не у тексті законів чи інших нормативних правових актів, а у свідомості законодавця, суддів та інших суб'єктів правотворчості та правозастосування.

Принципи, котрі ми будемо розглядати, мають універсальний характер, оскільки реалізуються в усіх інститутах спадкового права та виражають найважливіші його закономірності. Вказана ознака має бути покладена в основу вирішення питання про визначення кола принципів у спадковому праві. Також, вони мають бути сформульовані за ідеологією сучасного спадкового права і відповідати загальним принципам цивільного законодавства.

Зауважимо, що хоча принципи цієї галузі впливають з її сутності, змісту окремих правових норм, вони не закріплені в них безпосередньо, а повністю охоплюють усі інститути спадкового права як підкатегорії цивільного права. Тому деякі положення, що наводяться в доктрині, слід вважати не принципами, а скоріше нормами, що регулюють той чи інший вид відносин [1, с. 152]. Насамперед йдеться про черговість одержання права на спадкування, яка при цьому може бути змінена самими спадкоємцями або судом (ст. 1259 ЦК України) і є законодавчою нормою, що регулює порядок успадкування за законом [2]. Так само важко віднести рівність часток спадщини при успадкуванні за законом до основної ідеї спадкового права, з урахуванням застосування відповідної норми лише в межах інституту спадкування за законом, а також можливості зміни часток у спадщині за згодою спадкоємців (ч. 2, 3 ст. 1267 ЦК України) [2].

Надалі розглянемо наступний принцип – універсального спадкового правонаступництва. правонаступництво, що забезпечує стабільність майнового обороту після смерті власника, окреслює динаміку переходу прав та обов'язків спадкодавця до його спадкоємців і тому є «серцем» спадкування. Фактично спадкове правонаступництво являється юридичним наслідком повного здійснення спадкових правовідносин, а поняття «спадкове правовідношення» та «спадкове правонаступництво» пов'язані причинно-наслідковим зв'язком.

Наступний принцип – свободи заповіту, що виступає основною та фундаментальною засадою та виявляється у всіх інститутах спадкового права. Зауважимо, що вказаний принцип за своїм концептуальним значенням наближений до встановленої у ст. 3 ЦК України свободи договору [2]. Однак ці принципи не збігаються з огляду на те, що заповіт за своєю правовою природою є одностороннім правочином, а не договором, і дія його має відстрочення у часі.

Додаємо, що вищевказаний принцип спадкового права виходить за межі наданої особі права призначати спадкоємців і розділяти між ними спадщину, у зв'язку з тим, що динаміка розвитку спадкових відносин визначається волевиявленням особи, вчиненим за життя в порядку, встановленому законом. Це, своєю чергою, зводить заповіт до рівня регулятора цивільних відносин.

Далі – принцип соціальної справедливості, керуючись котрим законодавець намагається враховувати різні обставини. На думку деяких учених, у спадковому праві

немає норм, нейтральних стосовно дії вказаного принципу [3, с. 52]. Все законодавство про спадкування має враховувати принцип соціальної справедливості.

Реалізація вищевказаного принципу забезпечує баланс інтересів між учасниками спадкових правовідносин, які в силу істотних обставин (вік, стан здоров'я) потребують додаткового захисту та спадкоємцями за заповітом. Це призвело не лише до обмеження свободи заповіту у зв'язку з встановленням правила про обов'язкову частку спадщини, а й до включення в п'яту чергу утриманців спадкодавця, які не є членами його сім'ї, а також до можливості зміни порядку набуття права успадкування через закон. Така чітка соціальна спрямованість спадкового права є його специфікою і не властива цивільному праву загалом. На наш погляд, даний принцип у сфері спадкового права не тотожний справедливості як загальній засаді цивільного законодавства.

Таким чином, принципи спадкового права є універсальними, оскільки вони застосовуються у всіх установах у цій галузі. Ці принципи прямо не відтворюються у нормах спадкового права, а впливають зі змісту і мають принциповий характер, висловлюючи найважливіші закономірності у сфері спадкового права. До принципів спадкового права належать принципи універсального спадкового правонаступництва, свободи заповіту, соціальної справедливості.

Від принципів спадкового права слід відрізнити нормативні положення, які регулюють певний вид правовідносин у сфері спадкового права (черговість закликання до спадкування спадкоємців за законом; рівність спадкових часток при спадкуванні за законом; визнання прав спадкування за законом предметів домашнього вжитку за належними спадкоємцями тощо), проте за своєю сутністю та функціональним призначенням не є принципами.

1. Оксанюк Н. М. Класифікація принципів спадкування. Часопис Київського університету права 2016/4. С. 151-155.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5886>.

3. Нестерцова-Собакарь О. В. Спадкове право: навч. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2017. 164 с.

УДК 347.67

DOI: 10.31733/17-03-2023-655-657

Марія РЕЗНИКОВА

доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права,
кандидат філософських наук, доцент

Гюльджан РУСТАМОВА

здобувач вищої освіти
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ. ВИКОНАННЯ ЗАПОВІТУ

Спадкове право України як інститут цивільного законодавства поділяється на дві частини (підінститути) – спадкування за заповітом і спадкування за законом. Але є підстави стверджувати, що загальним видом спадкування є спадкування за законом, а спадкування за заповітом є спеціальним видом спадкування. Дозволивши фізичній особі скласти заповіт, законодавець, при цьому, зобов'язав її дотримуватись норм діючого законодавства, обмежуючи тим самим її волю при вирішенні питань, пов'язаних з визначенням осіб, до яких можуть перейти належні йому майнові та деякі немайнові права у випадку своєї смерті.

Тому, спадкування за заповітом в об'єктивному розумінні можна визначити як складову частину цивільно-правового інституту «спадкове право», норми якої регулюють відносини, що виникають у разі укладання фізичною особою належним чином оформленого правочину щодо зміни встановленого законом порядку переходу до інших осіб належного їй майна або вирішення долі інших належних їй благ у випадку своєї смерті.

Але незважаючи на обмеження прав фізичної особи при укладанні нею заповіту, закон надає їй широкі можливості при вирішенні питань наступного правонаступництва.